

10.2478/amsh-2021-0018

Book Review

Mihai Chiper, *Pe câmpul de onoare. O istorie a duelului la români*, București, Editura Humanitas, 2016, 355 pag.

Reviewed by: Corina Teodor, Associate Professor, Ph.D., George Emil Palade University of Medicine, Pharmacy, Sciences and Technology of Targu Mures, Romania

O carte provocatoare, ale cărei ecouri sunt și acum importante, chiar dacă au trecut câțiva ani de la apariția sa. O carte extrem de documentată, așa cum transpare din bibliografia de la final, din aparatul critic de la subsolul paginilor, dar mai ales din fluxul informațiilor, care învâluie fiecare paragraf al ei. O carte ce poate fi atât un model de cercetare istoriografică, un punct terminus în laboratorul istoricului Mihai Chiper, dar și un punct de plecare al unor noi cercetări. Sunt toate acestea motive suficiente pentru a stăruie, în rândurile ce urmează, asupra conținutului acestei cărți.

Pentru cititorii unei publicații de specialitate, numele istoricului Mihai Chiper este, cu siguranță, cunoscut. Din considerente care țin mai degrabă de înțelegerea unui traseu istoriografic inserez câteva detalii biografice, așa cum le-am regăsit pe mai multe situri de internet: absolvent al studiilor de istorie la Universitatea din Iași, apoi al unui doctorat în istorie la aceeași instituție de învățământ superior (cu teza *Pașoptismul în cultura română. Memoria revoluționară în a doua jumătate a secolului XIX*), Mihai Chiper a avut șansa unei cariere în domeniul cercetării științifice, ca membru al colectivului Institutului „A. D. Xenopol” din Iași. În prezent, studiile publicate, ca și lucrările prezentate la diverse manifestări științifice îl recomandă ca un istoric pasionat de problemele de istorie culturală, de istoria ideilor, de istoria identitară, inclusiv cea a orașului de care este legat prin origini și activitate, Iași.

Cartea de față se înscrie în prelungirea alteia (*O societate în căutarea onoarei: duel și masculinitate în România (1859-1914)*, Iași, Editura Universității „Al. I. Cuza”, 2012), așa cum însuși istoricul mărturisește, ceea ce denotă și un fair-play al cercetătorului, care înțelege să-și invite, cu deplină sinceritate, cititorii, în laboratorul său de creație, dar ilustrează și ardența lui pentru a dezvolta acest subiect. Tema cărții frapează prin ineditul ei în istoriografia română recentă, fiind în mod evident produsul unor lecturi cu iz informatic, dar și metodologic, din istoriografiile occidentale. Ea pleacă de la o istorie-problemă, pe care autorul încearcă s-o rezolve cu ajutorul unor surse bogate și variate. Rămâne pe tot parcursul cărții meritorie maniera în care istoricul Mihai Chiper lucrează cu sursele: căci oricât de tentat ar fi fost să coboare pe panta narațiunii, având în vedere subiectul cărții, el a preferat să urce panta explicației, chiar dacă de multe ori această rigoare a asumat și efortul necesar eliberării înțelegerii de multe obscurități și deci, apelul la surse complementare. S-au folosit, prevalent, relatările din presa vremii, mențiunile din memorialistică, precum și prevederile legislative. Mai rare au fost alte documente juridice, apărute doar în cazurile grave, în care duelul a fost urmat de un proces intentat de urmașii victimei.

Prin subiect, cartea este, așa cum foarte inspiratul titlu ne sugerează, o analiză istorică asupra practicii duelului în lumea românească. O incursiune minuțioasă, de la începuturile acestei practici la noi, odată cu modernitatea, și până spre dispariția sa treptată, la finele epocii interbelice, care acordă atenție în primul rând prevalenței acestor episoade în Vechiul Regat, dar aruncă un ochi și asupra altor teritorii românești, respectiv asupra Bucovinei și Transilvaniei. Cartea demonstrează cum o practică ce părea oarecum străină de lumea românească, despre care am fi tentați să ne construim o imagine pornind mai degrabă de la romanele de epocă, se transformă, prin profesionalismul autorului, într-un interesant subiect de cercetare istoriografică. Demonstrația lui Mihai Chiper a mizat pe ideea că duelul „nu a fost o instituție cu valențe judiciare, legată de ideea de dreptate” (p. 10), cum poate am fi tentați să credem dacă ne-am lăsa conduși de inflexiunile textelor literare, ci un ritual care avea ca miză centrală problema onoarei, așa cum aceasta se contura „în raport cu propria imagine de sine, în raport cu felul în care [individul n.n.] era privit, evaluat și respectat de cei din jurul său” (p. 10).

Lecturile din istoriografia străină i-au permis istoricului să înțeleagă în profunzime acest fenomen, dar și să cântărească cât de credibile pot fi ipotezele explicative ce s-au formulat în timp, începând chiar de la protagoniștii fenomenului. Poate fi duelul considerat un instrument de civilizare a instinctelor războinice masculine? Poate fi un ritual purificator a două persoane, asupra cărora plana, în egală

măsură, spectrul morții? Are vreo bază reală imaginea romantică a duelului văzut ca o modalitate de a cuceri inima unei femei? Răspunsurile la aceste întrebări și la multe altele sunt extrem de clare, iar maniera în care autorul a reușit să exprime complexitatea subiectului, implicațiile sale mentale, sociale, este, cu siguranță, o altă dovadă a calității analitice.

Mihai Chiper a căutat și explicații pentru adoptarea târzie a acestui ritual în lumea românească, ca și pentru căile de pătrundere: regimul turco-fanariot s-a dovedit a fi și de această dată un impediment, iar ofițerii ruși, veniți în Principate, și tinerii plecați la studii în Occident au fost cei care au transferat această practică la noi. Totodată, în cazul mai multor registre cronologice, autorul a insistat și asupra măsurilor legislative privitoare la duel, adoptate în spațiul românesc, validând o filiație de idei cu lumea europeană, dar și implicațiile sociale, căci asumarea acestei practici pentru a-ți salva onoarea în trecut, exprima și un anume statut social. Interesante sunt și reflecțiile legate de codurile de onoare și regulamentele de desfășurare a duelurilor, care au fost schițate în lumea românească tot pe baza unor modele occidentale.

Dificile au fost încercările de cuantificare a practicii duelului, în condițiile în care autorul a înțeles că relatările din presă prezentau doar o parte a fenomenului. Căci jurnaliștii consemnau doar cazurile cele mai sonore de duel, în general cele terminate cu rănirea, chiar moartea adversarilor. În plus, fiind o afacere de onoare, duelurile au implicat și o pudoare a protagoniștilor, ceea ce-i făcea să dorească să rămână în afara comentariilor cotidiene. Totuși, se remarcă rapida difuzare a acestor practici, după anul 1821, și în spațiul românesc, ceea ce reprezintă, pentru autorul cărții, asocierea la „spațiul cultural european, la normele de conduită occidentale. Demnitatea și respectul persoanei, într-un sens foarte larg, clamate de afacerile de onoare, rezonează îndeaproape cu descoperirea valorilor civice și construcția unei sfere publice” (p. 85).

Cred că este de apreciat și maniera aleasă de Mihai Chiper pentru a sistematiza informațiile extrem de bogate pe care le-a cules: a optat atât pentru o ordonare cronologică, cât și pentru una pornind de la protagoniștii acestor întâmplări ieșite din tiparul cotidian. Astfel, descoperim capitole distincte rezervate duelurilor în care au fost implicați militarii, apoi oamenii politici și, în fine, jurnaliștii. Capitolele cărții surprind și prin „eroii” acestor scenarii insolite, căci regăsim frecvent personalități cunoscute din modernitatea românească, implicate în dueluri fie ca protagoniști direcți, fie ca martori, de o parte sau de alta, ori ca spectatori. Așa că, odată nominalizați în duelurile vremii se devoalează fațete mai puțin cunoscute ale unor oameni politici, precum Nicolae Bălcescu, Alexandru Ioan Cuza, Alexandru Marghiloman, Nicolae Filipescu, Duiliu Zamfirescu, după cum

această practică îi asociază și pe istoricii Nicolae Iorga și Gheorghe I. Brătianu ori pe scriitori consacrați, Ștefan O. Iosif, Dimitrie Anghel, Lucian Blaga, Dan Botta și pe mulți alții.

Pentru un cititor ardelean, un capitol interesant este cel intitulat *Duelurile în Transilvania*, care rezumă nu doar ideologia strictă a acestui fenomen, ci și implicațiile sale naționale. Regăsim astfel cazuri de dueluri între români și unguri, care, în atmosfera regimului austro-ungar, au reprezentat o supapă a atmosferei tensionate din Ardeal (p. 321). În plus, apariția mai târzie a duelurilor în Transilvania, comparativ cu celelalte teritorii românești, în ciuda prezenței timpurii a tinerilor de aici la studii în Occident, este dovada felului în care aceste mecanisme respectau o egalitate socială, dar și a priorității luptei naționale, așa cum apare în notițele din presa vremii (p. 305). O prelungire a cercetării în spațiul ardelean, care să ia în calcul și sursele maghiare ori cele germane, ar putea oferi concluzii interesante ale unor interferențe de istorie culturală și identitară.

Așadar, cartea lui Mihai Chiper reprezintă o ofertă istoriografică extrem de interesantă, o analiză plină de miez și cu un fundal metodologic extrem de solid al unui fenomen urban, care a proiectat înțelesuri neașteptate asupra conceptului de onoare.